

Kriminaal- ja tsiviilmenetluse piiritlemise praktikast majandussüütegudes

Kristel Siitam-Nyiri

Põhja Ringkonnaprokuratuuri

Majandus- ja korrupsioonikuritegude osakonna vanemprokurör

Vaatamata reformidele on kriminaal- ja tsiviilmenetlus aastaid elanud n-ö oma elu, üksteist eriti mitte segades. Tuleb koguni tunnistada, et seni on kriminaalmenetlus suhtunud kriminaalmenetlusseadustikust väljapoole jäävatesse menetluslikesse küsimustesse pisut lihtsustavalt, isegi teatava ükskõiksusega. Viimase aasta-paari jooksul on (eelkõige läbi Riigikohtu praktika) hakatud üha enam tsiviil- ja kriminaalmenetlust teineteisele lähemale tooma ja teatud situatsioonides on kriminaalmenetluses tsiviilmenetluse normide kasutamine möödapääsmatu.

Eraõigus ja avalik õigus on siiski omavahel puutumuses olnud rohkem kui arvata võib (seda nii materiaalsoiguslikult kui protsessiõiguslikult)

- Asjaõigus – omandi küsimus (varavastased kuriteod)
- Võlaõigus – kohustused ja nende täitmine (nt kelmused, omastamised)
- Tsiviilseadustiku üldosa – isikud (juriidilised ja füüsilised), tehingud, esindus
- Äriseadustik – majanduskuriteod, juriidilise isiku vastutusega seonduv
- Intellektuaalne omand
- Protsessiõigus – tsiviilmenetlus vs kriminaalmenetlus (tsiviilhagiga seonduv)

Kriminaal- ja tsiviilmenetlus – kas teineteisest täiesti sõltumatud õigusvaldkonnad?

- Nad ei saa igal juhul olla vastukäivad

Karistusõigus on oma olemuselt küll kitsama reguleerimisvaldkonnaga, kuid ilma eraõiguseta või tsiviilmenetluseta siin siiski hakkama ei saa. Tänapäeva probleem:

- Seni on mõlemad menetlusliigid kulgenud n-ö omasoodu, kriminaalmenetlus elas n-ö oma elu, tsiviilmenetlusest puutumatusena
- Ei ole selgelt reguleeritud, kas ja kui palju tsiviilmenetluse norme kriminaalprotsessis kasutama peaks või saab
- Liialt kitsas spetsialiseerumine ja ühesuunalised koolitused kahele eraldiseisvale harule, nn kriminalistidele ja tsivilistidele

Kriminaalmenetlus vs tsiviilmenetlus – kas üks neist on tähtsam?

- Koht kus tsiviilmenetlus ja kriminaalmenetlus kõige enam kokku puutuvad on tsiviilhagi ja selle esitamisega seonduv
- Hagi tagamine – vara arestimisel keelumärked ja hüpoteek?
- Menetleja roll tsiviilhagi juures – esitamine, toetamine, selgitamine, aitamine?
- Kumb jääb peale – kriminaalmenetlus või tsiviilmenetlus?

- Tõendamine – tõendite riskasutus, tõendamiskoormis?

Majanduskuritegude eripära

Kuriteoliigiti vaadates on just majanduskuritegudel kõige suurem puutumus teiste õigusharudega.

Majanduskuriteod:

1. Ebaseaduslik majandustegevus (s.h tegevusloata majandustegevus, alkoholi, tubaka ja kütuse ebaseadusliku käitlemisega seotud kuriteod)
2. Äriühingutega seotud süüteod (ärisaladus, koosoleku kokku kutsumata jätmine, rmtp kohustuse rikkumine)
3. Pankroti- ja täitemenetluselased süüteod
4. Maksualased süüteod
5. Rahapesualased süüteod
6. Süüteod väärtpaberiringluses
7. Konkurentsialased süüteod
8. Erakonnaalased süüteod

Kuldreegel – normaalset ettevõtja julgust ja kaupmehelikku riski ei tohi piirata karistusõigusega (kuni see ei vii teiste isikute petmiseni). Karistusõigus ei tohiks liigselt sekkuda igapäevasesse majandustegevusse, millega paratamatult kaasnevad riskid ja ka kaotused. Selle piiri tõmbamine on sageli keeruline. Riik peaks läbi kriminaalmenetluse appi tulema juhul, kui isik ei saa oma õigusi muul viisil kaitsta.

Õiguskindluse seisukohalt on äärmiselt oluline, et oleks väga selgelt määratletud, millisele käitumisele järgneb riigi reaktsioon kriminaalmenetluse alustamisena.

Kannatanu huvid – kriminaalmenetlus vs tsiviilmenetlus – kumb on efektiivsem? Ja kellele efektiivsem – kannatanule või riigile kui menetlejale?

Kannatanu KrMS § 37 mõttes – füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga *vahetult* tekitatud füüsilist, varalist või moraalset kahju.

Kannatanu vs tsiviilhageja? Ei pruugi päriselus alati kokku langeda.

Kriminaalmenetluse ärakasutamine tsiviilõiguslikes suhetes

- Lepinguliste (ja ka lepinguväliste) kohustuste mittetäitmine
- Maksejõuetusega (pankrotiga) seotud kuriteoteated – masu

Praktika – tülli läinud osanikud (ärisaladuse avaldamine, vaidlusalused tehingud, raha väidetav väljakantimine), korteriühistud, lepingupoolte vaidlused (üks lepingu pooltest ei täida võetud kohustust).

Kindlasti vajab kriminaalmenetluseseadustik kriitilist ülevaatomist kõigis neis paragrahvides, millel on puutumus tsiviilmenetlusega (eelkõige kahju ja tsiviilhagiga seoses) – ja seda võimalikult kiiresti.